

## סוגיה ז: מוקצה למצותו

\*\*

### רקע

סוגייתנו עוסקת בהיתר שימוש בארבעת המינים בשביעי של חג, ובסוכה בשמיני עצרת. סוגיה זו כללית בכל המצוות, והיא נידונה בכמה מקומות בש"ס. אנו לא נקיף סוגיה זו, אלא נתמקד בנקודת יסוד אחת העולה מפירוש הסוגיה.

### מקורות

א. מו: "מיד תינוקות וכו'... רב שישא בריה דרב אידי עביד כאביי והלכתא כאביי"

ב. תוס' ד"ה אתרוג בשביעי [שים לב: מסוף התוס' משמע שאפילו טעימה אסורה לפני מצוה מהתורה]

ג. ריטב"א ד"ה אמר רבי יוחנן אתרוג בשביעי אסור

ר"ן כב: באלפס ד"ה אמר

רא"ש סי' ד ד"ה מתני', גמ', סי' ה, "וכן נמי אמרינן... וכן עמא דבר"

ד. רש"י ד"ה אתרוג אפילו בשמיני אסורה; תוס' ד"ה אתרוג אפילו

ה. שו"ע סי' תרסה וסי' תרסו ומשנה ברורה [בעיקר: סי' תרסה ס"ק ד, ו-ז, סי' תרסו ס"ק ג]

### ריטב"א ד"ה אמר רבי יוחנן

אמר רבי יוחנן אתרוג בשביעי אסור. פי' אסור באכילה אע"פ שכבר יצא בה ונגמר מצותה. בשמיני מותרת ור"ל אמר אתרוג אפילו בשביעי מותרת. וכולהו מודו דסוכה בשמיני אסורה, וטעמא דרבי יוחנן באתרוג שאסור בשביעי כולו פריש תלמודא משום דלכולי יומא אתקצאי ולא מתסר בשמיני משום דאתרוג כיון דלא חזיא לבין השמשות לא אתקצאי לשמיני, אבל סוכה דחזיא לבין השמשות דשביעי הנכנס לשמיני מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא, וכדאמרינן בפרק כירה (שבת מ"ד ב') גבי מטה שיש עליה מעות שאם היו עליה כל בין השמשות מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא, וכן רבים שם, והטעם דמשום דכתיב גבי שבת ויום טוב והכינו שיהא חול מכין לשבת מבעוד יום סמוך רבנן למיסר מוקצה בשבת ויום טוב אם לא היה לו הכן מבעוד יום ממש אע"פ שיש לו הכן ביום טוב או שבת ממש, הלכך סוכה שהוקצית למצותה יום שביעי בין השמשות לא היה לשמיני הכן מבעוד יום ונאסר לכל היום, אבל אתרוג דלא חזיא לבין השמשות נסתלקה הקצאתה מבעוד יום של שמיני והוכנה לשמיני ולפיכך מותרת, והא דקאמר רבי יוחנן דלא חזיא לבין השמשות אע"ג דסבירא ליה לכולי יומא אתקצאי יש לפרש דברים כפשוטן דמדינא לא אתקצאי אתרוג לכל היום השביעי כיון דנפיק ביה בשחרית ותו לא צריך, וליכא למיסריה כוליה שביעי מגו דאיתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא כדסברי מקצת רבנן ד"ל דהיינו טעמא דרבי יוחנן, דהאי ליתא כלל דלא איתמר האי טעמא אלא בשבת ויום טוב מטעמא דהכנה דבעו הכנה מבעוד יום כדאמרן אבל לא בשביעי שהוא חול ולא בעי הכן מבעוד יום אלא שכל שבא לו הכן (מבעוד יום) מותר, והיינו דלא נקיט בטעמא דרבי יוחנן באתרוג שאסורה בשביעי דין מגו כדנקיט בסוכה בשמיני שהוא יום טוב ונקיט טעמא באתרוג משום דלכולי יומא איתקצאי, כלומר דאע"ג דמדינא בשחרית נפיק ביה והוכן מיד [מ"מ] (ו) כיון דלא

נטל שחרית יטול בין הערבים היה דעתו להקצותו מתחלה לכל יום השביעי שמא יפשע ולא יטול שחרית ויצטרך ליטול בין הערבים, מיהו לא היה דעתו להקצותו אלא ליום השביעי שהוא יום ברור אבל לא לבין השמשות שאין דרך לצאת בו דהא אם לא נטל קודם בין השמשות שוב אינו נוטל בבין השמשות שהוא ספק יום שמיני דהוה ליה ספיקא דרבנן דשאר ימים מדרבנן הוא ובין השמשות שהוא ספק יום טוב וספק אם חייב בו הוי ספיקא דרבנן ולקולא, וכיון שלא הקצהו מתחלה לבין השמשות לא חל עליו איסור בין השמשות שאין איסור תופס ביום חול יותר ממה שהקצהו כמו שאמרו (ביצה כ"ו ב') שאין מוקצה לחצי שבת וכדכתיבנא, הא אלו היה בכלל הקצאתו שיהא מוקצה לבין השמשות היה מוקצה לכל שמיני, ואע"ג דביצה שנולדה ביום טוב ראשון וכיוצא בה אסורין כל בין השמשות ומותרין ביום שני ולא אמרינן מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכוליה יומא, שאני התם שהאחד מהם חול גמור וכשכא יום שני הרי אנו אומרים ממה נפשך או שהיום חול ואינו צריך הכן או שהיום קדש והראשון היה חול והיה לשני הכן בביצה זו מבעוד יום, מה שאין כן באתרוג שהוקצה לשביעי ולא הוכן בו כלל והשמיני ודאי קדש והו"ה] להו כשבת ויום טוב שנולדה בזה אסורה בזה ועליה אמרו שהם קדושה אחת כי האיסור של בין השמשות אסרו לכל יום טוב שלא היה לו הכן ביום חול ולא שיהיו קדושה אחת ממש, וזה נראה נכון.

## הסבר הסוגיה

"אמר רבי יוחנן אתרוג בשביעי אסור בשמיני מותר סוכה אפילו בשמיני אסורה, וריש לקיש אמר אתרוג אפילו בשביעי נמי מותר. במאי קא מיפלגי מר סבר למצותה אתקצאי ומר סבר לכולי יומא אתקצאי".

[גמ' מו:]

אסור לאכול אתרוג שהוקצה למצותו. נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש האם האתרוג הוקצה לשעת המצוה בלבד, ולאחר קיום המצוה מותר לאכול את האתרוג, או שהאתרוג הוקצה לכל היום, ומותר לאוכלו בשמיני בלבד.

שיטת ריש לקיש ברורה, איסור אכילת האתרוג הוא מפני שהאתרוג הוקצה למצותו, ולפיכך סיום המצוה מתיר לאכול את האתרוג. את שיטת רבי יוחנן שהאתרוג אסור אף לאחר סיום המצוה, ניתן לבאר באחת משתי דרכים:

א. האתרוג אסור בכל היום השביעי כיוון שהאדם מקצה אותו לכל היום. האדם אינו יודע האם יקיים את המצוה בבקר או בערב, והוא מקצה את האתרוג לכל הזמן שניתן לקיים בו את המצוה.

ב. האתרוג אסור בכל היום השביעי כיוון שהתורה מקצה אותו לכל היום. כשאדם מקצה חפץ למצוה הוא מוקצה לכל זמן המצוה, ולא ניתן להקצותו לחלק מזמן המצוה בלבד. נפקא מינה בין שתי הדרכים הללו, באדם המקצה בפירוש עד זמן קיום המצוה בלבד. לפי הדרך הראשונה האתרוג מותר לאחר קיום מצות ארבעת המינים, ולפי הדרך השנייה האתרוג אסור בכל היום השביעי.

הראשונים נחלקו בשתי הדרכים הללו. מחלוקתם עולה ממחלוקת בהסבר הדין שסוכה אסורה כל שמיני, כיוון שהוקצתה לבין השמשות של היום השמיני, ואילו אתרוג מותר ביום השמיני, ולא אומרים בו מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא. הריטב"א נד"ה אמר רבי יוחנן והר"ן [כב: באלפס ד"ה אמר] סוברים שסוכה הוקצתה לבין השמשות, ומגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכל היום השמיני, אתרוג לא אתקצאי לבין השמשות, ולכן מותר לאוכלו ביום השמיני. סוכה הוקצתה לבין השמשות, כיוון שדעתו היתה שאולי תזדמן לו סעודה בבין השמשות, ולכן הוא הקצה את הסוכה אף לבין השמשות. אתרוג לא הוקצה לבין השמשות, כיוון שהוא ידע שבין השמשות ספק, ובזמן מסופק לא מקיימים מצוות דרבנן, שהרי ספק דרבנן לקולא.

התוס' נ: ד"ה עד] והרא"ש [סי' ד] חולקים על הריטב"א והר"ן, ולדעתם גם סוכה וגם אתרוג הוקצו לכל היום השביעי, ואף בין השמשות כלול בהקצאה זו. ההבדל בין אתרוג לבין סוכה, שסוכה הוקצתה לבין השמשות בתורת ודאי, כיוון שבונה הסוכה ידע שיכולה להזדמן לו סעודה בין השמשות, והוא הקצה את הסוכה אף לזמן זה. אתרוג לא הוקצה לבין השמשות בתורת ודאי, שזמן זה אינו ראוי לנטילת ארבעת המינים, אלא כיוון שהאתרוג הוקצה לכל היום, ובין השמשות ספק יום, האתרוג הוקצה מספק אף לבין השמשות. התוס' והרא"ש סוברים שסוכה הוקצתה לבין השמשות בתורת ודאי, וכיוון שחל עליה שם מצוה בתחילת היום, היא מוקצת לכל היום השמיני [מיגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא]. אתרוג הוקצה לבין השמשות מספק בלבד, וממה נפשך אינו אסור בשמיני. אם בין השמשות יום, האתרוג אסור בין השמשות, אבל זמן זה שאינו תחילת השמיני, אינו אסור את היום השמיני. אם בין השמשות לילה, דבר שהוקצה לזמן זה אסור בכל היום השמיני, אבל אתרוג הוקצה לשבעה ימים בלבד, ולא ללילה של היום השמיני.

הריטב"א והר"ן סוברים כדרך הראשונה, שאתרוג הוקצה לכל היום, כיוון שדעתו של בעליו לאוסרו לכל הזמן שניתן לקיים בו מצוה. התוס' והרא"ש סוברים כדרך השניה, שאתרוג הוקצה לכל היום, כיוון שמצוה מוקצת לכל זמן קיום המצוה.

מחלוקת זו מכתובה מחלוקת נוספות בדין מוקצה בכלל ובדין הוקצה למצותו בפרט:

א. דין בין השמשות. לפי התוס' והרא"ש אתרוג אסור בבין השמשות, כיוון שבין השמשות ספק יום, ומספק האתרוג הוקצה אף לזמן זה. לפי הריטב"א והר"ן בששת הימים האחרונים, שחיוב ארבעת המינים מדרבנן, אתרוג מותר בבין השמשות, אבל ביום הראשון שחיוב ארבעת המינים מדאורייתא, אתרוג אסור בין השמשות, דלמא מתרמי ליה שלא נטל לולב באותו יום, והוא חייב ליטול בין השמשות, שהרי ספק דאורייתא לחומרא.

ב. הבנת דין "מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא". התוס' והרא"ש מבינים שהחפץ הוקצה לבין השמשות, וכיוון שהוא הוקצה למצוה בתחילת היום, הוא מוקצה לכל היום. הריטב"א והר"ן אינם יכולים לקבל הסבר זה, כיוון שלדעתם החפץ מוקצה רק לזמן שאדם הקצה אותו בדעתו, ואדם אינו מקצה חפץ לזמן שלא ניתן לקיים בו מצוה. לפיכך לדעתם דין זה נאמר במוקצה של שבת ויום טוב בלבד, ולא במוקצה למצוה.

חכמים אסרו להשתמש בשבת בדבר שלא הוכן מערב שבת. חפץ שהיה מוקצה בין השמשות של שבת ויום טוב לא היה מוכן לשבת, ולכן הוא מוקצה לכל השבת.

ג. מדוע סוכה אסורה בשמיני. לדעת התוס' והרא"ש סוכה אסורה בשמיני מדין מוקצה למצותו. לדעת הריטב"א והר"ן דין מוקצה של מצוה פוקע בכניסת שמיני עצרת, וסוכה אסורה בשמיני מדין מוקצה של שבת ויום טוב.

ד. מוקצה לבין השמשות מחמת היום הקודם. תוס' ורא"ש סוברים שדבר שהוקצה לבין השמשות מחמת איסור של היום הקודם אינו מוקצה ליום הבא מדין "מגו דאתקצאי לבין השמשות אתקצאי לכולי יומא", כיוון שבין השמשות שייך או ליום הקודם או ליום הבא, אבל לא ניתן להחמיר שהוא שייך לשני הימים. הריטב"א והר"ן אינם מקבלים דין זה, ודבר שנאסר בבין השמשות, אפילו אם נאסר מספק של היום הקודם, הוא לא הוכן לשבת, והוא מוקצה.

#### סיכום

נחלקו הראשונים בהבנת דין הוקצה למצותו, הריטב"א והר"ן סוברים שהאדם מקצה את החפץ למצוה, והוא מקצה אותו כרצונו. התוס' והרא"ש סוברים שהאדם מחיל על החפץ שם מצוה, והתורה מקצה אותו למצותו לפי גדריה. לדעת הריטב"א והר"ן אתרוג מוקצה לכל היום, כיוון שדעתו של האדם להקצות את האתרוג לכל הזמן שניתן לקיים בו את המצוה, ולדעת התוס' והרא"ש אתרוג מוקצה לכל היום, כיוון שחפץ של מצוה מוקצה לכל זמן המצוה.

#### הלכה

השו"ע [סי' תרסה סע' א] פוסק שאתרוג הוקצה לכל שבעה, ואפילו נפסל אחר שעשה בו מצוה אסור כל שבעה. בחוץ לארץ שעושים שני ימים טובים של גלויות, אתרוג הוקצה אף לשמיני עצרת, כיוון שאנו מתייחסים ליום השמיני כספק יום שביעי, וכל חומרות היום השביעי חלות עליו.

השו"ע [סי' תרסז] פוסק שסוכה ונויה אסורים כל שמונה, ובחוץ לארץ שעושים שני ימים טובים של גלויות, הסוכה אסורה גם ביום התשיעי.